

Ткач О. Й.

НАЗУСТРІЧ МАЙБУТНЬОМУ

**ПУТІВНИК ПО НЕДЕРЖАВНИХ
ПЕНСІЙНИХ ФОНДАХ**

**Київ
2011**

УДК
ББК

Ткач О.Й.

Т

НАЗУСТРІЧ МАЙБУТНЬОМУ. Путівник по недержавних пенсійних фондах. – Київ: Видавництво _____, 2011.- 234 с.

ISBN 978-966-2608-00-7

В книзі розглянуто світовий та вітчизняний досвід недержавного пенсійного забезпечення. Основну увагу приділено діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ) та формуванню їхнього позитивного сприйняття майбутніми пенсіонерами.

Теоретичний матеріал супроводжується прикладами з життя, історії, літератури, науки і мистецтва, практики пенсійного забезпечення та інвестування. Автор спробував у доступній формі дати кожній людині уяву про її пенсійне майбутнє та допомогти з вибором інструментів його фінансового забезпечення, одним з яких може бути НПФ.

Книга стане в нагоді усім, хто піклується про себе та своїх близьких, планує і бажає забезпечити свою старість, викладачам, аспірантам, слухачам та студентам при вивченні питань недержавного пенсійного забезпечення, а також радам НПФ, компаніям з адміністрування і управління активами пенсійних фондів, державним регуляторам і саморегульованим організаціям професійних учасників ринків фінансових послуг.

Кожен читач має шанс гідно зустріти старість та подбати про своє майбутнє.

*Охороняється Законом України
«Про авторське право і суміжні права»*

Будь-яке відтворення книги або її частини без письмової згоди автора заборонено. Дозволяється відтворення фрагментів книги в мережі Інтернет за погодженням з автором.

©Ткач О.Й., 2010

З М І С Т

Подяка.....	5
Вступне слово.....	6
Передмова.....	7
Перелік скорочень, що вживаються в тексті.....	10
НАВІЩО НАПИСАНО ЦЮ КНИГУ.....	11
I. ВОНА НАБЛИЖАЄТЬСЯ – ТРЕБА ЩОСЬ РОБИТИ!	
1.1. Забезпечення потреб людини: скільки, коли і за рахунок чого?.....	16
1.2. Що таке пенсія та як на неї прожити?.....	19
1.3. Економічна безпека людини: хто і як її забезпечує?.....	22
1.4. Пенсійне забезпечення: світовий досвід.....	28
1.5. Основні моделі пенсійних систем.....	34
1.6. Пенсійне забезпечення в Україні: вчора, сьогодні, завтра.....	39
1.7. Ваше пенсійне майбутнє: яким його бачить держава?.....	45
1.8. Додаткові пенсійні кошти: заощаджувати, накопичувати або.....	53
II. НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ: УКРАЇНА І СВІТ	
2.1. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: до джерел.....	68
2.2. Моделі недержавного пенсійного забезпечення: сучасний досвід.....	78
2.3. «Недержавні пенсійні фонди: сьогоднішній погляд в майбутнє».....	91
III. НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД: ЯК ЦЕ ПРАЦЮЄ?	
3.1. Пенсійні виплати НПФ: кому, коли і скільки?.....	96
3.2. Кошти для пенсійних виплат НПФ: відкіля беруться?.....	106
3.3. НПФ: внески-накопичення-виплати.....	110
IV. НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД: ОСОБЛИВОСТІ	
4.1. Як створюються і працюють НПФ?.....	116
4.2. Особливості інвестиційної діяльності НПФ.....	124
4.3. Особливості використання пенсійних активів та обмеження витрат НПФ.....	135
4.4. Особливості оподаткування, розподілу і успадкування пенсійних коштів.....	137
4.5. Гарантії надійності НПФ і захисту пенсійних накопичень.....	141
4.6. НПФ: основні відмінності.....	148

V. НПФ: НАВІЩО, ЧОМУ, КОМУ І КОЛИ?	
5.1. НПФ: навіщо брати участь?.....	152
5.2. НПФ: «за» і «проти».....	154
5.3. НПФ: кому?.....	161
5.4. НПФ: коли починати або чи варто щоразу чекати закінчення кризи?.....	176
VI. ДЛЯ ТИХ, ХТО ЗАМИСЛИВСЯ ПРО МАЙБУТНЮ ПЕНСІЮ	
6.1. «Пенсійний калькулятор»: скільки коштує пенсія?.....	184
6.2. Пенсійні програми НПФ: можливі варіанти.....	195
6.3. Як правильно визначити розмір пенсійного внеску?.....	200
6.4. НПФ: як уникнути помилок?.....	205
6.5. Як стати «персональним пенсіонером»?.....	210
ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ: 10 ПОРАД ТИМ, ХТО ВИРІШИВ ДОВІРИТИСЬ НПФ.....	215
Перелік джерел, на які є посилання в тексті.....	217
Перелік публікацій автора з питань НПФ, доступних в Інтернеті.....	220
Додатки	
1. «Пенсійна майстерня»: програми для фізичних осіб.....	222
2. Приклади пенсійних програм для роботодавців.....	223
3. Відповіді на питання, що часто задаються автору.....	227
Post scriptum.....	233
Про автора книги.....	234

ПОДЯКА

Автор висловлює глибоку вдячність:

доктору економічних наук професору *Михайлову Андрію Васильовичу* і кандидату економічних наук *Харченку Олегу Володимировичу* – за багаторічну співпрацю, обмін досвідом та надані матеріали досліджень, результати яких використані у цьому виданні;

Бланку Максиму Ігоревичу – за слушні зауваження, цінні поради та надану підтримку виходу в світ цієї книги;

Шавіту Ювалю Феліксовичу – за ефективну організацію і забезпечення процесів, пов'язаних з виданням книги.

Особливу подяку автор висловлює своїй дружині, *Ткач Галині Феодосіївні* – за моральну підтримку і творче натхнення.

Книгу видано за сприяння та підтримки:

- Бланка Максима Ігоревича
- ТОВ «Аструм інвестиційний менеджмент»
- ТОВ «КУА «Аструм управління активами»
- ЗАТ «КУА «Форум»
- ТОВ «Пенсійно-актуарний консультант»
- Ради Профспілки залізничників та транспортних будівельників України
- Ради Професійного недержавного пенсійного фонду «Магістраль»
- Ради Професійного недержавного пенсійного фонду «Шахтар»
- Ради Гірничо-металургійного професійного пенсійного фонду

Щиро дякую шановним читачам – майбутнім та нинішнім пенсіонерам – за виявлений інтерес до цієї книги. Адже, як не буває театру без глядачів, так не було б й автора без читачів.

Олександр Ткач

ВСТУПНЕ СЛОВО

В цивілізованих країнах проблема пенсійного забезпечення громадян успішно вирішується шляхом поєднання і використання декількох джерел пенсійних виплат, кошти для яких формуються впродовж їхнього трудового життя у державних та недержавних пенсійних фондах. Тому Україна запозичує кращий світовий досвід та розпочинає реформування пенсійної системи, в якій важливу роль мають відігравати недержавні пенсійні фонди (НПФ).

Зрозуміло, що без належної обізнаності людей щодо НПФ, розуміння принципів накопичення і виплат пенсій, гарантій захисту пенсійних коштів, нова пенсійна система та пенсійні фонди навряд чи будуть розвиватися.

Сподіватися, що держава візьме на себе весь тягар пенсійного забезпечення та проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед майбутніх пенсіонерів, як показує досвід, не варто.

Усвідомлюючи це, група компаній Astrum здійснює реальні кроки щодо популяризації недержавних пенсійних фондів серед усіх верств населення. Підтримка видання цієї книги є одним із соціальних проектів Astrum, спрямованих на покращення фінансової культури потенційних інвесторів та заохочення людей до формування довгострокових накопичень у недержавних пенсійних фондах, що здатні будуть забезпечити їм гідну старість в Україні.

Щиро ваш

Максим Бланк

ПЕРЕДМОВА

*Допоки ми чекатимемо від законодавства,
що воно вилікує бідність та ліквідує привілеї,
нам судитиметься й надалі спостерігати,
як зростає бідність та примножуються привілеї.
Допомога прийде не з Вашингтону, а від нас самих...
Ми можемо допомогти урядові, а не уряд нам.*

Генрі Форд, «Мое життя, мої досягнення»

У 2001 році автором спільно з доктором економічних наук А.В. Михайловим було написано і видано власним коштом першу на той час в Україні книгу з питань недержавного пенсійного забезпечення **«Недержавні пенсійні фонди: сьогоднішній погляд в майбутнє»**. В основу цього видання було покладено світовий досвід та вітчизняні напрацювання у сфері недержавного пенсійного забезпечення та його державного регулювання, принципи організації та функціонування корпоративних і професійних пенсійних систем. Підходи, що їх було викладено у цій книзі, базувались на законодавстві та досвіді роботи недержавних пенсійних фондів (НПФ) у різних країнах і проектах вітчизняних нормативно-правових актів з питань недержавного пенсійного забезпечення. **Деякі положення книги, в тому числі й назва, не втратили актуальності та використовуються з незначними змінами** як професійними учасниками ринку фінансових послуг, так й окремими юридичними та фізичними особами для популяризації НПФ серед населення і роботодавців. Коли автор спробував розповсюджувати цю книгу через мережу книгарень, то одного разу почув від продавщиці: «А на яку полицю її ставити? До «Фантастики»?»

З того часу в нашій державі відбулися значні зміни у сферах законодавства і фінансових послуг. У 1998-2003 роках тривала робота над проектами Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», який нарешті було прийнято Верховною Радою України 9 липня 2003 року. Наприкінці 2002 року було створено Державну комісію з регулювання ринків фінансових

послуг України. Після набрання Законом чинності, перші НПФ, створені відповідно до нього, набули статусу фінансових установ у травні 2004 року, а через п'ять років кількість НПФ в Україні перевищила 100.

З самого початку пенсійної реформи виникла потреба в освітніх заходах серед роботодавців, профспілок, державних службовців, менеджерів фінансових установ, усіх вікових груп населення. В організації і проведенні цих заходів брали участь автори законопроектів, міжнародні організації, незалежні експерти, навчальні і наукові заклади, профспілки та органи виконавчої влади.

У 2003 році в Міжнародному інституті бізнесу було засновано Центр розвитку недержавного пенсійного забезпечення, на базі якого автором проводились дводенні семінари «Пенсійна програма підприємства та як її ефективно побудувати». У 2007 році автором за підтримки Проекту USAID «Розвиток ринків капіталу», що його реалізувала компанія Financial Markets International, Inc. (FMI), було написано і за власний кошт видано книгу для роботодавців «Пенсійна програма підприємства: досвід і технологія».

На жаль, новостворені НПФ впродовж перших років від початку діяльності не стали рушійною силою пенсійної реформи, як це відбувалося в сусідніх країнах. Кількість учасників НПФ хоча й зростає, але поки що становить близько 1% населення (або 2% тих, хто працює). **Держава, в якій чисельність пенсіонерів перевищує 13 млн. осіб, а потреба у коштах на виплати пенсій постійно зростає, має бути зацікавленою в НПФ та сприяти їхньому розвитку. На жаль, цього, на відміну від більшості європейських країн, поки що не спостерігається.**

Сьогодні в Україні практично не використовується ефективний соціально-економічний механізм системи недержавного пенсійного забезпечення, який позитивно зарекомендував себе в розвинених країнах та дозволяє за рахунок одних і тих самих джерел – пенсійних активів НПФ – вирішувати дві найважливіші проблеми цивілізованого суспільства:

- 1) підвищення загального рівня життя пенсіонерів;
- 2) залучення внутрішніх та відносно недорогих і, водно-

час, постійних, довгострокових інвестицій у розвиток підприємств, галузей і регіонів.

Для виправлення цієї ситуації держава і фінансові установи мають зробити все можливе, щоб пенсійна реформа та система недержавного пенсійного забезпечення сприймалися людьми не як щось абстрактне і незрозуміле, а навпаки – працівники і роботодавці були в змозі усвідомлювати і відчувати на собі позитивний вплив перетворень. Але чим далі, тим більш переконливим стає відоме твердження, що у пенсійному забезпеченні допомога прийде не від держави, а від кожного з нас.

Майбутнє НПФ визначається внесками вкладників і довірою учасників. Саме тому виникла потреба у цьому виданні, яке має на меті допомогти людям усвідомити необхідність участі в недержавних пенсійних фондах та позитивно сприймати їх як надійні фінансові установи, що мають чітку соціальну спрямованість.

При написанні книги автором використано матеріали власних публікацій у вітчизняних виданнях (список подається в кінці книги), лекцій та семінарів, а також інших публічних виступів впродовж 2002-2010 років. При підготовці цього видання до друку враховано зміни та доповнення, внесені до нормативно-правових актів України, станом на 31.12.2010 року.

Можливо, окремі твердження та приклади, які подаються в книзі, здаватимуться спрощеними або, навпаки, ускладненими. Не виключено, що деякі положення книги не співпадатимуть з точкою зору читачів. Але якщо людина, яка гортає ці сторінки, задумується про додаткову пенсію для себе, своїх рідних або своїх працівників – вона зможе знайти тут відповіді на більшість запитань.

Із зауваженнями та пропозиціями щодо змісту цього видання, а також з питань недержавного пенсійного забезпечення можна спілкуватися з автором електронною поштою: oytkach@ukr.net або за телефоном: +38 0503876413. Інформацію також можна отримати на веб-сайті <http://www.pac.kiev.ua>

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, ЩО ВЖИВАЮТЬСЯ В ТЕКСТІ

адміністратор – адміністратор недержавного пенсійного фонду

вкладник – вкладник недержавного пенсійного фонду

Держфінпослуг – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України

Закон – Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення»

ЗП – заробітна плата

ІПР – індивідуальний пенсійний рахунок

КЗ – коефіцієнт заміщення

КУА – компанія з управління активами

НПЗ – недержавне пенсійне забезпечення

НПФ або фонд – недержавний пенсійний фонд

ПКУ - Податковий кодекс України

ПФУ - Пенсійний фонд України

СК – страхова компанія

ФОП – фонд оплати праці

учасник – учасник недержавного пенсійного фонду

НАВІЩО НАПИСАНО ЦЮ КНИГУ

... с возрастом человек повышает свою квалификацию, он становится умней, острей в своем деле или в искусстве, и он, конечно, должен получать больше комфорта и лучшие условия...

А если он настолько стареет, что теряет квалификацию, то государство берет его на свое иждивение.

И каждый имеет разное.

Сейчас это, может быть, мало и не всегда достаточно.

Но мы хотим сделать жизнь такой, чтобы и старость была здоровая и веселая.

И мы об этом думаем. И это разрабатываем.

М. Зоценко, «Голубая книга»

Шановний читачу! Сьогодні, коли Ви маєте міцне здоров'я та світлий розум, у Вас є все, що дає можливість пристойно заробляти та добре відпочивати. Вас оточують рідні й близькі люди, які щороку в день Вашого народження бажають Вам щастя та довголіття. Здається, що так буде завжди. Але природу не обманути – **старість неминуча!** Отже, настане час, коли Ви врешті-решт залишите роботу чи службу. Уявіть собі, що побажання Вам довгих років життя, висловлені від щирого серця, справдяться. Чи замислювались Ви над тим, за рахунок чого тоді будуть фінансуватись Ваші потреби? Адже, допоки Ви працювали, Ваші потреби задовольнялись коштом заробітної плати. Коли ж Ви не зможете або не зобов'язані будете більше працювати, постане питання пошуку інших джерел фінансування.

Чи варто зараз засмучуватись і розмірковувати про майбутню пенсію?

Звичайно, Ви можете відігнати від себе «думи смутні», покласти цю книгу на полицю або подарувати її друзям, сказати собі, як героїня відомого фільму: «Я подумаю про це завтра». Багато хто з нас налаштовані вирішувати проблеми по мірі їхнього виникнення або наближення. *Головне, щоб потім не було пізно.* Якщо Ви приймете рішення формувати пенсійні накопичення у більш ранньому віці, то час може стати Вашим союзни-

ком, що сприятиме економії коштів. Можливо, розпочавши процес накопичення на початку своєї трудової діяльності, Ви навіть не відчуєте суттєвого навантаження на Ваш бюджет. Якщо ж пенсійний вік вже наближається, а Ви так і не розпочали інвестувати в майбутнє, то час поступово перетворюється на Вашого ворога – відкладати доведеться більше. Мабуть, всі розуміють, що час – це гроші, але де їх взяти в старості?

Страх багатьох людей перед старістю обумовлений ототожненням її настання з можливим погіршенням не тільки свого фізичного стану (здоров'я), але й виникненням загроз економічній безпеці (фінансам). Прагнення людства вирішити ці дві взаємозалежні проблеми та зробити старість «золотим віком» призвело до створення в багатьох країнах систем соціального захисту, в основі яких лежить медичне страхування і пенсійне забезпечення.

Чи здатна наша держава сьогодні та в майбутньому забезпечити своїх громадян гідними пенсіями?

Пенсійна система, яка дісталась Україні в спадок від минулих часів, з самого початку не відповідала пенсійним очікуванням її громадян, а тому поступово реформується з урахуванням кращого світового досвіду. Поряд з основною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні починає запроваджуватись додаткова система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ). Основу цієї системи, участь у якій є добровільною, мають скласти **недержавні пенсійні фонди (НПФ)**. Але без належної обізнаності людей щодо переваг участі у цих фондах, розуміння принципів їхньої роботи, накопичення і виплат пенсій, системи гарантій для учасників НПФ, така пенсійна система навряд чи буде розвиватися. Відтак більшість людей не скористаються можливістю заздалегідь потурбуватися про своє майбутнє, забезпечити фінансування власних потреб в старості з мінімальними витратами коштів.

*Мета цієї книги – допомогти людям розібратися в механізмі недержавного пенсійного забезпечення, основу якого складають недержавні пенсійні фонди, усвідомити вигоди і переваги участі в них, уникнути помилок та правильно спланувати кошти і час на формування пенсійних накопичень. Автор спробував **дати кожній людині уяву про її пенсійне майбутнє та допомогти з вибо-***

ром інструментів його фінансового забезпечення, одним з яких може бути недержавний пенсійний фонд.

Автор не ставить на меті нав'язати читачам свою думку щодо системи недержавного пенсійного забезпечення і недержавних пенсійних фондів. **Тому наприкінці кожного розділу книги немає висновків – право їх робити належить Вам, шановний читачу.**

На переконання автора, людям потрібно отримати знання про НПФ, оскільки завдяки цьому вони навчаться правильно розпоряджатись власним життям та своїми грошима. Адже питання, де і як накопичити пенсійні кошти, достатні для забезпечення гідної старості, буде поставлене перед кожною людиною самим життям. **Ця книга – путівник для тих, хто бажає просто і непомітно забезпечити своє майбутнє за допомогою недержавного пенсійного фонду.**

Сподіваюсь, що книга буде корисною для всіх, хто бажає і планує гідно забезпечити свою старість. **Кожен читач має шанс гідно зустріти старість без страху за своє майбутнє.**